

Quickscan Archeologie

Waterkanten, Lisse

Gemeente Lisse

In opdracht van : ABC Vastgoed Groep BV
Auteur : drs. A.M.H.C. Koekkelkoren
Redactie : dr. A.W.E. Wilbers
Projectnummer : 30060811
Versie : 1.1

INHOUDSOPGAVE:

1. INLEIDING	3
1.1. Aanleiding	3
1.2. Doel en vraagstelling van het onderzoek	3
1.3. Ligging van het plangebied	3
1.4. Werkwijze	4
2. QUICKSCAN	5
2.1. Ontstaansgeschiedenis landschap	5
2.2. Geomorfologie	6
2.3. Bodem	6
3. ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE WAARDEN	7
4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	9
4.1. Conclusies	9
4.2. Aanbevelingen	9
LITERATUUR	10

BIJLAGEN

1. Topografische kaart
2. Periodentabel

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

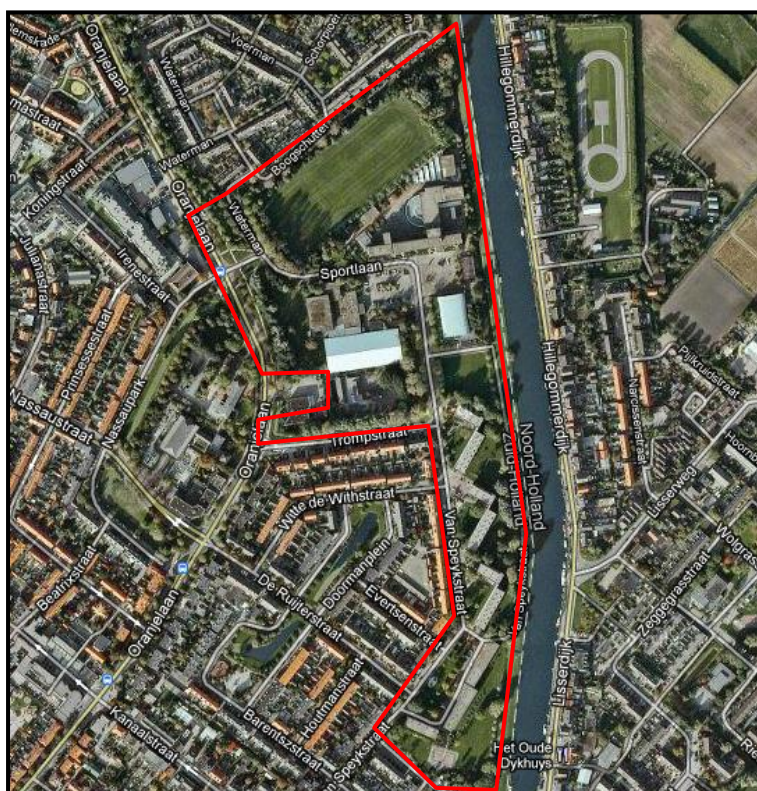
In opdracht van ABC Vastgoed Groep BV heeft IDDS Archeologie een archeologische quickscan uitgevoerd voor een plangebied aan de Waterkanten te Lisse, gemeente Lisse. Aanleiding voor dit onderzoek is de geplande ontwikkelingen in het gebied. Hierbij is de kans aanwezig dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord dan wel vernietigd zullen worden. Verstoringen door eventuele werkzaamheden ten gevolge van heiwerkzaamheden zijn niet binnen deze quickscan beschouwd.

1.2. Doel en vraagstelling van het onderzoek

Een quickscan is een beperkt bureauonderzoek en heeft tot doel om in een vroeg stadium van de planvorming een inschatting te geven of, in hoeverre en op welke manier archeologisch onderzoek noodzakelijk zal zijn alvorens graafwerkzaamheden plaats gaan vinden in het kader van de planvorming. Deze quickscan kan niet beschouwd worden als een onderdeel van een inventariserend archeologisch onderzoek.

1.3. Ligging van het plangebied

Het plangebied ligt ten noorden van de dorpskern van Lisse, gemeente Lisse. De oostelijke grens wordt gevormd door een wetering.

Figuur 1. Luchtfoto van het plangebied (rood omlijnd) uit 2005 (bron: Google Earth).

1.4. Werkwijze

Bij het opstellen van deze quickscan is gebruik gemaakt van de gemeentelijke verwachtingenkaart van Lisse, de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland en van de Indiatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), de archeologische monumentenkaart (AMK) en ARCHIS-II van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Ook is aanvullende informatie verkregen uit beschikbaar historisch kaartmateriaal.

Om inzicht te krijgen in de opbouw en ontwikkeling van het landschap zijn onder andere de bodemkaart en de geomorfologische kaarten van Nederland gebruikt. Deze gegevens zijn aangevuld met relevante informatie uit beschikbare achtergrondliteratuur (zie literatuurlijst).

2. Quicksan

2.1. Ontstaansgeschiedenis landschap

Het plangebied is gelegen in het Hollandse duingebied (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 2002). Dit duingebied omvat het huidige strand, alle strandwallen, -vlakten en de duinen die aan de oostzijde van het strand in Noord- en Zuid-Holland voorkomen (Berendsen 2005). Aan de zeezijde komen de buitenduinen voor, die ook wel de jonge duinen worden genoemd. Verder landinwaarts liggen de lagere en minder reliëfrijke oude duinen.

Het ontstaan van het duingebied is sterk gerelateerd aan de zeespiegelstijging gedurende het Holoceen (vanaf ca. 10.000 jaar geleden). Tijdens een periode van relatief snelle zeespiegelstijging die tot circa 5.000 jaar geleden duurde, bestond de kust van Nederland uit een uitgebreid waddegebied dat gedeeltelijk afgeschermd werd van de open zee door een reeks zandbanken en -platen. Deze banken en platen werden als gevolg van de alsmaar stijgende zeespiegel geleidelijk geërodeerd en steeds verder naar het oosten verplaatst (Laagpakket van Wormer, Formatie van Naaldwijk).

Vanaf 5.000 jaar geleden nam de stijging van de zeespiegelstand sterk af en kwam de oostwaartse verplaatsing van de zandbanken en -platen tot stilstand. Vanuit de Noordzee en de grote rivieren werden grote hoeveelheden zand aangevoerd, waardoor de reeks zandbanken aan elkaar groeide tot een strandwal. Achter de strandwallen had grootschalige veenvorming plaats (Hollandveen Laagpakket, Formatie van Nieuwkoop, De Mulder *et al.* 2003).

Tot ongeveer 2.500 jaar geleden bleef de grote aanvoer van zand in stand waardoor de kustlijn steeds verder westwaarts uitbreidde. Bij die uitbreiding werden afwisselend strandvlaktes en strandwallen gevormd. Strandvlakten werden gevormd gedurende perioden (van tientallen tot honderden jaren) met gemiddeld een kleiner aantal of minder hevige stormen. Het strand werd langzaam breder en op de hogere delen die alleen tijdens springvloed en zware storm onder water stonden kon zich vegetatie (gras en struiken) vestigen en vormden zich kleine solitaire duinen. In perioden met meer en/of hevigere stormen werd het door de zee aangevoerde zand vlak voor de kustlijn hoog opgeworpen in een rug, een strandwal. Deze strandwallen sloten de hogere delen van de strandvlakten af voor overstromingen door de zee. Op de strandwallen kwam nauwelijks begroeiing voor waardoor de wind vrij spel had. Door verstuingen konden er bovenop de strandwallen duinen ontstaan (Van der Valk 1996). Door de voortgaande zeespiegelstijging lagen de strandwallen in westelijke richting steeds hoger ten opzichte van NAP dan eerdere strandwallen (Laagpakket van Zandvoort, Formatie van Naaldwijk).

Ook het grondwaterniveau steeg als gevolg van de zeespiegelstijging, waardoor de strandvlaktes (de gebieden tussen de strandwallen) natter werden en er veenvorming kon optreden.

Uit paleogeografische kaartjes van blijkt dat de strandwal op de flank waarvan het plangebied is gelegen waarschijnlijk tussen 4000 en 3800 voor Chr. is ontstaan, wat komt overeen met het Midden-Neolithicum.¹

Vanaf ongeveer 2.000 jaar geleden nam de snelheid van de zeespiegelstijging nog verder af, werd er minder zand aangevoerd uit de Noordzee en werden verschillende riviermondingen inactief. Door golfwerking en in mindere mate het getij werden een deel van de strandwallen en de buiten de kustlijn uitstekende delta's van de Maas, Rijn en Oude Rijn geërodeerd. Het bij deze erosie vrijkomende zand werd door de wind opgeblazen in een brede zone met Jonge duinen die voor een groot deel de oudere strandwallen en strandvlaktes bedekken.

Door de eeuwen heen is in het kustgebied veel zand afgegraven. Van grote invloed hierbij was de ontwikkeling van de bloembollenteelt, waarvoor homogeen kalkrijk zand nodig is ter verbetering van de gronden. Het opbrengen van kalkrijk zand als grondverbetering geldt met name voor de gronden, waar het kalkrijke zand onder een laag veen of klei voorkomt. Grondverbetering vindt in deze gevallen plaats door middel van diepdelven en omspuiten. Bij diepdelven wordt de grond lokaal afgegraven tot het kalkrijke zand, dat vervolgens wordt opgegraven en op het maaiveld gestort. Bij omspuiten wordt

¹ Van Dalen 2008; Van Heeringen, Van de Velde & Van Amen 1998; Van de Valk 1996; Pruijssers & De Gans 1998; Vos s.a .

eerst een gat gegraven, waarna met een zuiger zand onder uit het gat omhoog wordt gespoten en op het land achter de zuiger wordt gedeponeed. Zo ontstaat land dat voor de bollenteelt geschikt is.

2.2. Geomorfologie

De geomorfologische kaart geeft aan dat het plangebied in bebouwd gebied is gelegen. Ongeveer 400 meter ten noorden van het plangebied zijn twee natuurlijke eenheden gekarteerd. Het betreft een vlakte ontstaan door afgegraving en/of egalisatie van duinen/strandwal (kaartcode 2M49) en een ontgonnen veenvlakte al dan niet bedekt met klei en/of zand (2M46). Aangenomen kan worden dat een van beide eenheden in het plangebied aanwezig is. Vanwege de vermoedelijk ligging op de flank van een strandwal, kan een (dunne) veenlaag op het zand zijn gevormd.

2.3. Bodem

Ook de bodemkaart karteert het plangebied als bebouwde zone. Ongeveer 400 meter ten noorden van het plangebied zijn kalkhoudende eerdgronden aanwezig, opgebouwd uit matig fijn zand (EZ50A, Gt II). Ten oosten van het plangebied, aan de overzijde van de wetering, zijn moerige eerdgronden met een moerige bovengrond of moerige tussenlaag op niet-gerijpte zavel of klei aanwezig (Wo, Gt II). Grondwatertrap II duidt op erg natte gronden waarbij de gemiddeld hoogste grondwatertrap (GHG) wordt aangetroffen aan of nabij het maaiveld en de gemiddeld laagste grondwatertrap (GLG) op een diepte tussen 50 en 80 cm –mv.

Enkeerdgronden zijn gronden met een niet vergraven humushoudende bovengrond die dikker is dan 50 cm. In het westelijk deel van Lisse is een duidelijk herkenbare, betrekkelijk dikke, donker gekleurde bovengrond aanwezig, waarin een vrij grote hoeveelheid zand voorkomt (Stichting voor de Bodemkartering 1982). Een dergelijk dek wordt een toemaakdek genoemd. De ontwikkeling van een dergelijk dek hangt nauw samen met de ontwikkeling van de bloembollenteelt in de 19^e en 20^e eeuw. Zogenaamde toemaak, een mengsel van afval van bollen, stalmest en slootbagger, werd over het land verspreid ten behoeve van de toevoer van voedingsstoffen. Hierdoor werd de veraarding van de bovengrond versneld, waardoor er een humeus zandig topdek kon ontwikkelen. In gebieden met enkeleerdgronden kán een rijk bodemarchief aanwezig zijn. Onder het toemaakdek kan de oorspronkelijke bodem mogelijk nog als een begraven niveau aanwezig zijn. Door de dikte van het toemaakdek is het bovendien mogelijk dat eventuele archeologische resten uit de periode voor het aanbrengen van het toemaakdek, die in het oorspronkelijke bodemoppervlak aanwezig zijn, nog intact zijn. Dit hangt uiteraard wel sterk af van de methode van grondverbetering die is toegepast. Met name bij diepdelven en omspuiten is de kans groot dat eventueel aanwezige archeologische resten verstoord dan wel vernietigd zijn.

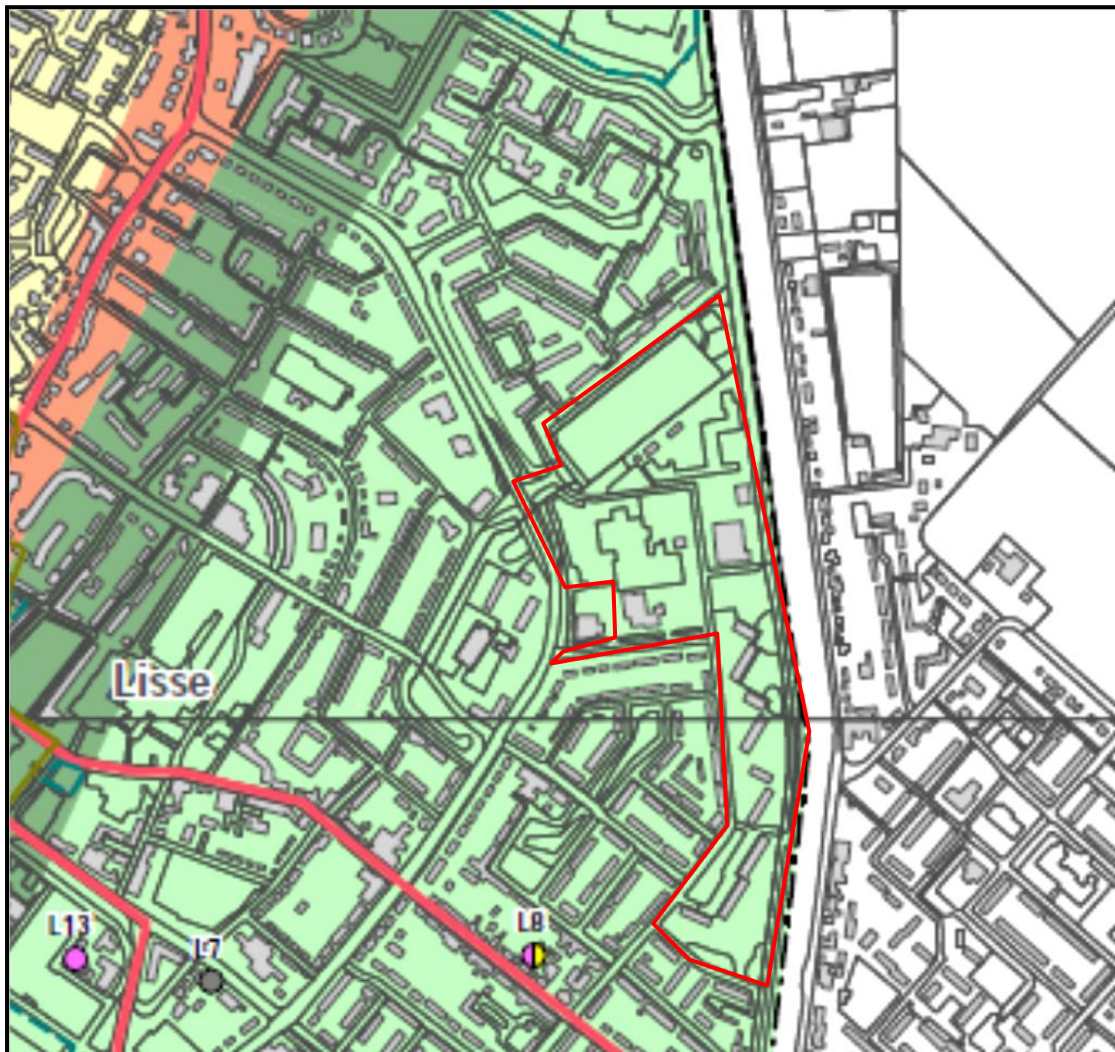
Moerige gronden hebben vaak een moerige bovengrond, dat wil zeggen rijk aan organisch materiaal. Onder deze top is vaak klei aanwezig, die naar onder toe slapper wordt (Vos 1992).

Een bodemkaart die speciaal voor de Bollenstreek is ontwikkeld, geeft aan dat het plangebied in bebouwd gebied ligt. Ongeveer 100 meter ten noorden en ten oosten ervan zijn vochtige strandwalgronden met een slibhoudende bovengrond aangetroffen. Mogelijk zijn deze ook in het plangebied aanwezig (Van der Meer 1952).

3. Archeologische en historische waarden

In het plangebied zijn geen archeologische of historische waarden bekend (ARCHIS II).

Het plangebied staat op de gemeentelijke verwachtingenkaart aangegeven als een gebied met een lage archeologische verwachting vanaf het Neolithicum (AWV9). Deze waardering is gebaseerd op de ligging in een vlakte van getijafzettingen. Er zijn voor deze gebieden geen voorschriften voor bestemmingsplannen. Het plangebied heeft daarom geen verplichting tot onderzoek.

Figuur 2. Uitsneden van de gemeentelijke verwachtingenkaart. Het plangebied is rood omlind aangegeven.

geomorfologische eenheid	Archeologisch Waardevol Verwachtingsgebied (AWV)
 strandwal, al dan niet met duinen	gebieden met een hoge archeologische verwachting vanaf het Neolithicum (AWV 3)
 deels afgegraven strandwal (kalkloze top)	gebieden met een middelmatige archeologische verwachting vanaf het Neolithicum (AWV 4)
 deels afgegraven strandwal (kalkrijke top)	gebieden met een middelmatige archeologische verwachting vanaf het Neolithicum (AWV 5)
 ingesloten strandvlakte, afgedekt met kwelderafzettingen, Hollandveen en verstoven duinzand	gebieden met een lage archeologische verwachting van het Neolithicum t/m de Midden IJzertijd en een middelmatige verwachting vanaf de Late IJzertijd (AWV 6)
 ingesloten strandvlakte, mogelijk overgang naar strandwal	gebieden met een lage archeologische verwachting vanaf het Neolithicum (AWV 7)
 ingesloten strandvlakte, mogelijk duin- en strandwalresten	gebieden met een lage archeologische verwachting vanaf het Neolithicum (AWV 8)
 omgespoten gronden of vlakte van getijafzettingen	gebieden met een lage archeologische verwachting vanaf het Neolithicum (AWV 9)

Figuur 3. Legenda van de verwachtingenkaart van de gemeente Lisse.

geomorfologische eenheid	voorschriften in bestemmingsplan
 strandwal, al dan niet met duinen	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en groter dan 100 m2 vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek
 deels afgegraven strandwal (kalkloze top)	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en groter dan 100 m2 vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek
 deels afgegraven strandwal (kalkrijke top)	bij bodemingrepen dieper dan 1 m -Mv en groter dan 500 m2 verkennend archeologisch onderzoek naar fossiele bodems; indien deze aanwezig zijn: inventariserend archeologisch onderzoek
 ingesloten strandvlakte, afgedekt met kwelderafzettingen, Hollandveen en verstoven duinzand	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en groter dan 100 m2 vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek
 ingesloten strandvlakte, mogelijk overgang naar strandwal	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en groter dan 500 m2 verkennend archeologisch onderzoek naar aanwezigheid en intactheid voet strandwal; indien deze aanwezig is: inventariserend archeologisch onderzoek
 ingesloten strandvlakte, mogelijk duin- en strandwalresten	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en groter dan 500 m2 verkennend archeologisch onderzoek naar aanwezigheid duin- en strandwalresten; indien deze aanwezig is: inventariserend archeologisch onderzoek
 omgespoten gronden of vlakte van getijafzettingen	niet van toepassing

Figuur 4. Legenda van het beleid behorende tot de gemeentelijke verwachtingenkaart.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1. Conclusies

Op basis van de uitgevoerde quickscan kan geconcludeerd worden dat de kans op het aantreffen van archeologische waarden binnen de grenzen van het plangebied klein is op basis van de genese van het landschap. Bovendien geeft het beleid aan dat het niet verplicht is om een onderzoek uit te voeren in het plangebied.

4.2. Aanbevelingen

Op basis van de quickscan wordt aanbevolen om geen archeologisch onderzoek uit te laten voeren in het plangebied.

IDDS Archeologie wil er wel op wijzen dat indien er bij graafwerkzaamheden toch archeologische waarden worden aangetroffen deze conform de Monumentenwet 1988, artikel 53, bij het Rijk gemeld dienen te worden.

Literatuur

- ANWB, 2005: *ANWB Topografische Atlas «provincie» 1:25000*, Den Haag.
- Berendsen, H.J.A., 2005³ (1997): *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*, Assen.
- Blom, J.M./S. Moerman/J.W. Oudhof, 2009: *Archeologisch Bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek (IVO), verkennende fase (d.m.v. boringen) Willemskade 18, Lisse, Gemeente Lisse, B&G-rapport.*
- Centraal College van Deskundigen, 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, versie 3.2, Gouda.
- DLO-Staring Centrum / Rijks Geologische Dienst, 1994: *Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000, blad 30 's-Gravenhage*, Wageningen / Haarlem.
- DLO-Staring Centrum / Rijks Geologische Dienst, 1993: *Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000, blad 24 Zandvoort - 25 Amsterdam*, Wageningen / Haarlem.
- Meer, K. van der, 1952: *De bloembollenstreek, Resultaten van een veldbodemkundig onderzoek in het bloembollengebied tussen Leiden en het Noordzeekanaal*, 's Gravenhage, Stichting voor Bodemkartering.
- Mulder, E.F.J. de/ M.C. Geluk/ I.L. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.
- Schute, I.A., 2007: *Gemeenten Hillegom, Lisse en Noordwijkerhout, Archeologische beleidskaart met voorschriften ten behoeve van de archeologische monumentenzorg*, Leiden (RAAP-rapport 1460).
- Staring Centrum, 1992: *Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, blad 24 Oost Zandvoort (gedeeltelijk)- 25 West Amsterdam*, Wageningen.
- Stichting voor Bodemkartering, 1982: *Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, blad 30 's-Gravenhage*, Wageningen.
- Uitgeverij Nieuwland, 2005: *Grote Historische topografische Atlas, ± 1905, Zuid-Holland*, schaal 1:25.000, Tilburg.
- Vos, G.A., 1992: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, Toelichting bij kaartblad 24 – 25 West, Zandvoort – Amsterdam*, Wageningen.